

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet

JEZIK, KNJIŽEVNOST, IDENTITET

JEZIČKA ISTRAŽIVANJA

ZBORNİK RADOVA

Biljana Mišić Ilić

Vesna Lopičić

NIŠ, 2009.

**JEZIK, KNJIŽEVNOST, IDENTITET
JEZIČKA ISTRAŽIVANJA**

Prvo izdanje, 2009.

Izdavač:

FILOZOFSKI FAKULTET U NIŠU
Ćirila i Metodija 2

Za izdavača:

Prof. dr MOMČILO STOJKOVIĆ

Glavni i odgovorni urednik:

Dr VLADIMIR Ž. JOVANOVIĆ, docent

Urednik serije:

Prof. dr LJUBINKO MILOSAVLJEVIĆ

Uredništvo:

Prof. dr VESNA LOPIČIĆ
Prof. dr BILJANA MIŠIĆ ILIĆ
Prof. COLIN NICHOLSON
Mr DUŠAN STAMENKOVIĆ

Recenzenti:

Prof. dr DRAGANA MAŠOVIĆ
Prof. dr SAVKA BLAGOJEVIĆ

Lektori:

JANJA DIMITRIJEVIĆ (srpski)
MARTA DIMITRIJEVIĆ (engleski)

Kompjuterska priprema i grafički dizajn:

DARKO JOVANOVIĆ

ISBN 978-86-7379 -188-3

COBISS.SR-ID 172261132

Štampa: SVEN – NIŠ

Tiraž: 150 primeraka

Sva autorska prava zadržana. Zabranjeno je svako neovlašćeno umnožavanje,
fotokopiranje ili reprodukcija delova teksta.

SADRŽAJ

Vesna Lopičić i Biljana Mišić Ilić Istraživanja identiteta	7
---	---

JEZIK I IDENTITET

Miloš Kovačević Jezički kao osnov nacionalnog identiteta u novonastalim balkanskim državama	21
--	----

Marina Janjić i Ilijana Čutura „Granice našeg jezika su granice našeg sveta“ – na izabranim primerima srpske mitološke onomastike	29
--	----

Jordana Marković Jezik kao identifikacioni marker	42
--	----

Vladimir Ž. Jovanović Jezički identitet i globalizacija: slučaj neadekvatnog prevođenja na leksičko-morfološkom nivou	48
--	----

Jasmina Đorđević Prevod kao korak u rekonstrukciji identiteta	57
--	----

Ivana Lazić-Konjik i Mirjana Gočanin Identitet u jeziku	66
--	----

Ana Tomović The Construction of Euro-Identity, Powered by the Forces of Conceptual Integration	73
---	----

Elena Makarova The Role of English in Developing Global Integrity	83
--	----

Andelka Pejović Kulturni i istorijski identitet u ogledalu frazeologije	86
--	----

Milica Marjanović Frazeologizmi s leksemom <i>Vlah</i>	94
Violeta Stojičić Piščev literarni identitet – stilske kolokacije	103
Tatjana Ružin i Nenad Ivanović Jezik kao sredstvo preosmišljanja identiteta književnog dela (analiza leksike prvog srpskog prevoda <i>Knjige o džungli</i> iz 1924. godine)	109
Maja Belanov Identity and Interference Errors	123
Aleksandra Genovesi-Bogićević Jezici struke i <i>bias</i> , kultura poslovanja “drugog” u okviru kursa italijanskog jezika struke iz ekonomske oblasti	131
Dragana Nastanović i Jovanka Milošević Omladinski žargon	141
Vladan Jovanović O nekim kulturološkim aspektima lingvističkih istraživanja starih sentandrejskih nadgrobnih natpisa	153
Irena Cvetković-Tepfilović Dijalekatske crte u <i>Telemaku</i> (1814) Stefana Živkovića	159
Nataša Marković O osobenostima jezičkog izraza u kontekstu društvenog i ličnog identiteta u Vukadinu Stevana Sremca	174
 JEZIČKA ISTRAŽIVANJA	
Nadežda Silaški <i>Valjak gazi punom parom</i> – metafora i metonimija u naslovima u sportskoj štampi	187
Aleksandra Erić Leksička dvosmislenost kao izvor humora u naslovima britanskih novina ..	199

Tatjana Vulić	
Jezik na televiziji	211
Tamara Vukomanović	
Vojni engleski jezik i srpski jezik - jezičko posuđivanje	219
Vladimir Široki	
Prevodni postupci pri prevođenju profesionalnih titula sa engleskog jezika na srpski	225
Natalija Brajković	
Problemi i poteškoće u procesu usvajanja ruske leksike	233
Biljana Stikić	
Počeci srednjoškolske nastave francuskog jezika u Srbiji	237
Sanja Vuletić	
Dobre i loše strane sprovođenja aktivnosti na engleskom jeziku u radu sa predškolskom decom	249
Branka Milenković	
Višestruki identitet pisanja	262
Ivana Ćirković-Miladinović	
Implications of Discourse Analysis in a Language Teaching Context ...	269
Tihomir Petrović	
Jezik školske lektire	280
Tanja Milićev i Nataša Milićević	
The Right Road Into Grammar	288
Neda Todorović	
Symmetry and Asymmetry Between a Matrix and a Subordinate Clause in English and Serbian	300
Ivana Aleksić	
Acquisition of the English Article System by Speakers of Serbian	312
Marija Ratančić	
The Subject in Serbian – the Role of Information Structure	322

Alina-Maria Zaharia	
Functions of Modal Verbs in European and British Legal Documents	328
Miloš D. Đurić	
Ka objedinjenom tumačenju identiteta složenica u diskursu elektrotehnike	336
Miloš D. Đurić i Marija Panić	
Identitet diskursnih konektiva u engleskom i francuskom diskursu elektrotehnike	344
Nikola Dobrić	
Corpus Linguistics – the Basic Form of Linguistic Analysis	359

УДК 811.163.41'373.7

Милица Марјановић

Институт за српски језик САНУ, Београд

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С ЛЕКСЕМОМ *ВЛАХ*

Апстракт: У раду се анализира мотивација и експресивни однос који је условио настанак израза чију сталну компоненту чини именица *Влах* или њени деривати. Циљ рада је објашњење става и стереотипа о онима које називају *Власима*, а који се огледају у поменутих изразима.

Кључне речи: *Власи*, фразеологизам, стереотип.

0. Фразеологизам (израз, идиом) — као нарочита језичка спојивост две или више лексичких јединица, које скупа дају језгровито значење одређеног појма, настало најчешће на основу колективне перцепције одређених појмовних веза у реалном свету — представља један од значајнијих видова манифестације језичке слике света одређеног народа и његове културе. С обзиром на лингвистички и, шире, културолошки карактер фразеолошке грађе, те бројних преплитања језичког и нејезичког у њиховој структури и појмовном значењу, фразеологизми представљају предмет многих лингвистичких истраживања, који у методолошке и теоријске поставке укључују и домене других, сродних, граничних научних дисциплина, као што су етнологија, социологија, антропологија, психологија и др. Имајући на уму ту чињеницу, у овом раду ћемо утврдити мотивацију и експресивни однос који је условио настанак израза чију сталну компоненту чини именица *Влах* или њени деривати. Предмет разматрања је семантика наведених фразеолошких јединица. У раду ће на дијахроном плану бити представљено језичко сазнање носилаца српског језика о *Власима*, које се реализује у виду колективних представа или у виду стереотипа, посведочених у фразеологизмима. Циљ овог рада је утврђивање значења поменутих фразеологизама и мотивације за њихов настанак, као и објашњење односа и става према онима које називају *Власима* и стереотипа о њима који се огледају у тим фразеологизмима. Значење и структуру тих израза, анализираћемо са лингвистичког и социолингвистичког аспекта. Грађу смо ексцерпирани из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* (у даљем тексту РСАНУ), *Речника српскохрватског књижевног језика* (у даљем тексту РСМ), *Српских народних пословица* Вука Караџића, *Фразеолошког рјечника хрватскога или српског језика* Ј. Матешаћа и *Малог српског фразеолошког речника* Ђорђа Оташевића.

1. У раду ћемо сагледати колективну представу о *Власима* на дијахроном плану, са препознатљивим раздобљима у развоју значења лексеме *Влах*. Ова лексема је у словенске језике дошла из балканско-готског на доњем Дунаву, где су се Словени први пут у 4. и 5. веку срели с Романима на доњодунавском лимесу (Skok 3, s.v. Vlah). У етимолошком речнику Петра Скока налазимо следећа значења лексеме *Влах*: 1. Latinus; 2. Румун; 3. Италијан; 4. Цинцарин (у Македонији); 5. (у средњем веку) човек из влашког катуна, номадски пастир (значење по социјалном занимању и номадизирању у старој српској држави, без обзира на веру и народност); 6. код

Млечана становик који се сели из Турске на њихову територију; код Хрвата Србин православац, који се досељава у Војну границу са турске територије; Муслиманима на Косову и у Босни — православац. Полисемантичку структуру лексеме *Влах* у савременом српском језику илуструје РСАНУ, који бележи следеће семантичке реализације ове лексеме: **1.а.** становник Влашке (румунске покрајине); онај који је пореклом из Влашке; **б.** нар. назив за припаднике румунске националне мањине или уопште човек румунске народности; **2.** нар. назив (често погрдан) за припадника друге вере, човека из другог краја и сл.; **а.** припадник православне вере, обично Србин (за католике и муслимане на територији бивше Аустро-Угарске); **б.** хришћанин за муслимане; **в.** католик (за травничке муслимане); **г.** католик који говори као Србин, тј. новоштокавски (за подравске старинце); **ђ.** сељак са копна (за далматинске варошане и острвљане); **3.** човек из Влашије (крај у југозападној Истри).

2. На основу прикупљене грађе, примећујемо да се изрази са лексемом *Влах* разликују по граматичкој структури, као и по граматичком и лексичком значењу. Пратећи уобичајене класификације израза (в. Мршевић 1982, 142–143; Станојчић, Поповић, 175–176), примећујемо да се изрази са лексемом *Влах* и њеним дериватима јављају у виду синтагме: *влашка година* (РСАНУ); *седам влашића* (РСАНУ); *чинити на влашку* (РСАНУ); а у највећем броју у виду реченица: *у богата Влаха скупа масла/пшеница* (Караџић; РСАНУ); *боли Влахињу пета, да не чешиља вуне*¹ (Караџић; РСАНУ); *да се Власи не с(ј)ете (дос(ј)ете)* (РСАНУ; Матешић; Оташевић); *офукати/смотати/измесити као Влах питу* (Караџић; РСАНУ; Матешић; Оташевић); *закупити/заопуцати/заинтачити као Влах ба* (РСАНУ); *као влашка млада* (РСАНУ) и *чудити се као влашка млада* (Матешић); *Јао мој Влахо! ни ти рад ту лежати ни се ја више тебе дерати, али не дају Власи за бадава питу и јести* (Караџић); *не зна тијан Влах шта је гладан Турчин* (Караџић); *не уједини, Боже, влаха* (Караџић); *псује као Влах с коца* (Караџић); *с једним Влахом једи и пиј за асталом, а другог вежи у врећу под асталом: што ти гођ мисли онај под асталом, то ти мисли и онај за асталом*² (Караџић); *навалио као Влах у пакао* (Караџић); *пије као Влах* (Караџић); *у богата Влаха и говеда су паметна* (Караџић); *по што, Влаше, кикош?* (Караџић). Због своје структуре посебном експресивношћу истичу се елиптични изрази: *ни(ти) у мору мире, ни(ти) у влаха вуре*; *ни у тикви суда, ни у влаху друга* (Караџић); *од гола Влаха, гола пара* (Караџић); *О Турчине, за невољу куме, а ти Влаше силом побратиме*³; *с Влахом до по здиле, а од по њом у главу* (Караџић); *Власи као ораси* (Караџић).

2.1. Што се значења тиче, ови изрази су углавном глобални фразеологизми, тј. фразеологизми код којих постоји узајамна зависност међу пунозначним речима које их чине, тако да се „ниједна компонента не издваја као носилац фразеолошког значења, фразеологизација је ишла истовремено и равномерно је обухватила све компоненте“ (Мршевић 1982, 142). Налазимо и неколико компонентних фразеологизама (смлатити као *Влах питу*, закупити као *Влах ба*, понашти се као

¹На ову пословицу Вук упућује код пословице *Отпор баби гробени да су јој зупци мједени*.

²„Гледај: Ни у тикви суда, ни у Влаху друга“ (Караџић).

³Вук наводи и „Ој Турчине, за невољу куме! кад те видим, тад ми на ум паднеш“ (од сакупљача Ђорђа Протића).

влашка млада, чудити се као *влашка млада*), у којима се део израза издваја као носилац фразеолошког значења, и то у виду пренесеног значења.

3. У зависности од времена и краја у коме се употребљавала, лексема *Влах* је добијала и мењала значења и богатила своју семантичку структуру. Најпре је означавала романизоване староседеоце које су Словени затекли по доласку на Балкан. Окружени словенским становништвом и упућени на сарадњу с њим, ови Власи су се временом славенизирали (в. Ћирковић, s.v. Власи). Иако нису задржали своје етничко обележје, ти Власи се јављају као посебна друштвена категорија, номадски сточари, и као такви, носиоци старије, мање развијене културе, што је представљало социјалну разлику према околини, па се између седелачког и номадског становништва развијају уобичајене несугласице, због тога што седелачко становништво, као носилац „супериорнијег“ културног модела, има негативан однос према номадима. Претпостављамо да су се изрази у *богата Влаха скупа шеница* и *боли Влахињу пета да не чешиља вуне* најпре односили на те Влахе, номадске сточаре. Пошто се баве сточарством, а не земљорадњом, пшенице нема, не производе је, она је код њих била на цени. Дакле, фразеологизам у *богата Влаха скупа шеница* изражава неутралан став према Власима, а његово значење је: оно што недостаје, оно чега нема у довољној мери је скупо. Варијанта овог фразеологизма у *богата Влаха скупа масла* има потпуно другачије значење. Пошто су сточари, подразумева се да имају доста масла. Овим фразеологизмом маркира се шкртост богатих људи, али и показује негативан однос према богатим Власима. Други наведени фразеологизам, повезан са занимањем Влаха, сточарством, и то пре свега овчарством, *боли Влахињу пета да не чешиља вуне*, „каже се за онога који проналази неумесне изговоре да би избегао неки посао“. Други облик овог фразеологизма је *боли бабу пета па не може да чешиља вуне* (Караџић; РСАНУ). Фразеологизам у *богата Влаха и говеда су паметна*⁴ такође указује на њихово занимање. У Далмацији се лексема *Влах* односи на сточара у залеђу, које су житељи приморских градова, као носиоци развијенијег културног модела, презирали и називали различитим именима (*Власи*, *Морлаци*), па се поменути фразеологизми могу посматрати и са тог аспекта.

2.2. Претпостављамо да су ово најстарији фразеологизми из нашег корпуса и да су поникли у моделу друштвене заједнице где је основна подела на ратаре и сточаре и одлучујући фактор у формирању друштвеног идентитета. На основу социјалних разлика, формирају се стереотипи као слика о другима у којој су други на нижем ступњу, јер се истичу њихове негативне особине: лењост и шкртост.

3.0. Фразеологизам *ни у тикви суда, ни у Влаху друга* илуструје још један стереотип о Власима — да су непоуздани, нестални, не сме им се веровати⁵. *Власи*, номадски сточари, живе на посебан начин. Они немају сталних насеља, живе у катунима,

⁴ „(јер му се ласка). У Далмацији“. (Караџић) Вук упућује на ову пословицу код пословице *У богата мужа ваљана жена*.

⁵ И Бугари не виде Влахе као верне пријатеље и овај фразеологизам је забележен и у бугарском језику: „Нити от тиква съдина, нити од влах другар“ (Дроснева, 292). У бугарском фолклору Власи се доживљавају као бедни, али претенциозни, лакоми и непостојани (Лозанова, 268). Важно је напоменути да „у поређењу јужнословенске фолклорне грађе треба имати у виду да се у бугарском и македонском термин *Влах* односи на Арумуне (Џинцаре) и Мегленорумуне“ (Сикимић, 194, фуснота).

стално се селе, нису везани ни за једно подручје. Тако долазе у опозицију према сталним становницима неког насеља. Стална промена станишта, покретљивост и несталност код осталих народа остављају утисак непоузданих суседа. То је један од основних базичних стереотипа по критеријуму „друштвено организован, цивилизован, развијен“ и „друштвено неорганизован, варварин, неразвијен“⁶.

3.1. Фразеологизам *ни у тикви суда, ни у Влаху друга* има сличне облике у различитим крајевима нашег говорног подручја и задржава исто значење, али је денотат лексеме *Влах* другачији, а социјалну основу овог фразеологизма замењује етничка и верска. Вук уз овај израз објашњава да „ово говоре не само Срби за праве Влахе, него и Турци за Србе, а и Срби Римскога закона за своју браћу Грчкога закона“ и упућује на израз *с Влахом до по здиле, а од пола њом у главу*, који, такође, илуструје исти однос. У Босни се, поред поменутог, јавља и сличан фразеологизам *ни у лонцу суда ни у Влаху друга* и јасно показује однос муслимана према хришћанима православне и католичке вере. Из Лике и Далмације потиче фраза *ни у мору мире ни у Влаха вире*⁷, за коју претпостављамо да оцртава став католика према православцима.

3.2. Религијске разлике се јављају као основа негативних стереотипа. У основи ових фразеологизама јесу раширене верске предрасуде да су припадници других вероисповести неискрени и као верници и као људи, склони преварама и лукавствима.

3.3. У нашем корпусу се посебно истиче фразеологизам *навалио као Влах у пакао*, уз који Вук даје следеће објашњење: „Кад је ово рекао један пут један ришћанин другоме пред неколико шокаца, упита га овај: Та зашто не речеш: 'Као шокац у пакао.' 'Е да' примјети онај, 'окле шокац, — кад су шокци одавно сви у паклу'“ (од сакупљача Симе Богдановића). Овај фразеологизам је специфичан, јер за разлику од осталих фразеологизама из корпуса где се огледа став оних који нису *Власи* према *Власима*, овде се огледа став *Влаха* према себи. Према овом фразеологизму, *Власи* прихватају то име и преобраћају негативно вредновање у његову супротност и проглашавају властиту супериорност.

3.4. Етнички и верски стереотипи огледају се и у фразеологизмима: *Власи као ораси*⁸; *Јао мој Влахо! ни ти рад ту лежати ни се ја више тебе дерати, али не дају Власи за*

---

⁶ О основним, базичним и дериватним етничким стереотипима, у контексту историјата теорије о стеротипима в. Р. Marković, „Civilizacija“ protiv „varvarstva“: prilog teoriji zajedničkog porekla etničkih stereotipa, Etnički stereotipi, Nova srpska politička misao, Beograd, 5–31.

⁷ Код Вука налазимо облик *нити (ни) у мору мјере, нити (ни) у људима вјере* и он даје следеће објашњење: „као што се море не може измерити тако се ни људима не може веровати“ (Караџић, 276).

⁸ „Ага један дође на крсно име код Србина, и у вријеме јела упита: могу ли Влаше, напити у здравље твоје и твојих Влаха? Србин: Можеш, ага. Турчин: Здрав си ми, домаћине! У здравље твоје и твоје браће Влаха: Власи ка ораси, ораси ка љешници, а љешници ка брабоњци, а брабоњци ка остала г...а. Мало постаја, па онда запита домаћин: О ага господару! Могу ли ја напити за здравље твоје и твоје браће Турака? Ага одговори: Ела да! Домаћин: Здрав си ми, ага господару! За здравље твоје и твоје браће Турака: Турци како вуци, вуци како кучки, а кучки пашчад ка и остала пашчад“ (Караџић).

бадава тити и јести⁹; не зна тијан Влах шта је гладан Турчин¹⁰; не уједини, Боже, Влаха¹¹; од гола Влаха, гола пара; тије као Влах¹²; пошто, Влаше, кикош?¹³; псује као Влах с коца¹⁴; с једним Влахом једи и тиј за асталом, а другозга вежи у врећу под асталом: што ти гоћ мисли онај под асталом, то ти мисли и онај за асталом. Ови фразеологизми осликавају некадашњи однос муслимана Турака према хришћанима и припадају народној фразеологији, а као што се може видети из Вукових коментара, подстицај за настанак фразеолошког значења је анегдота из времена ропства под Турцима.

4. Фразеологизам *влашка година* осликава тежак и неизвештан живот *Влаха*. Када се за нешто каже да траје као *влашка година*, значи да је веома дуго, тешко и мучно. Сродне су колокације са истим значењем *циганска година* и *царска/царева година*, тј. година која се мора служити цару. Израз *од гола Влаха, гола пара*, такође указује на њихово сиромаштво и тежак социјални положај. Фразеологизам *сув као влашки светац*¹⁵ значи веома сиромашан, али у „српским изразима изражава првенствено значење '(бити) јако мршав, сув', а потом можда и 'сиромашан'" (Мршевић 2008б, 215). Поредбени фразеологизам *офукати као Влах тити*, са значењем које није забележено ни у РМС ни у Матешаићевом речнику, „брзо и лакомо смазати, појести нешто"¹⁶, такође, може да упућује на њихово сиромаштво и вечиту глад. Овај фразеологизам има своју варијанту, која је забележена и у РМС, у Матешаићевом и у Оташевићевом речнику, *смотати*¹⁷ *као Влах тити*, са значењем „пустити кога кроз руке, добро га измлатити, избити, изгрувати“.

⁹ „Приповиједа се да је казао Турчин када му на Хришћанском гробљу нијесу дали да једе док не плаче“ (Караџић).

¹⁰ „Приповиједа се како је гладан Турчин дошао негде пред Српску кућу и сјававши с коња повикао домаћину, који је пијан пред кућом ђељао држалицу за будак: 'Држи, море, коња, па вичи Влахињу нека мијеси погачу и куха цицвару и пече кокош'. Па онда отиде у кућу. Пошто у кући мало посједи и виде да нити ко долази ни се шта готови, изиђе опет на поље, и видећи да му коњ стоји ђе га је и оставио, а Србин једнако ђеља држалицу, он не знајући да је Србин пијан, сврне лулу, па њега камишем преко леђа, а Србин њега држалицом иза врата једном и другом, и да не дотрчаше жене те га отму, мало га не убије“ (Караџић).

¹¹ „Кажу да се тако Турци моле Богу“ (Караџић).

¹² Овим глаголским поређењем хиперболично се квалификује неко лице тако што му се приписује способност да пије у великим количинама. Д. Мршевић-Радовић наводи *тије као Тудешак* (Тудешак значи „Немац“). „Именица у у функцији члана са којим се врши поређење означава припадника народа који је туђ, стран средини у којој се употребљава фразеологизам, односно припадника одређеног социјалног сталежа у истој средини, којем се приписује дата особина, уп. буг. *като циганин*, пол. *pije jako czwec*, фр. *boir comme un Polonais (comme un Suisse)*“ (Мршевић-Радовић 2008б, 158).

¹³ „Некаква се потурчила у суботу па то казала у неђељу своме оцу кад га је виђела ђе носи кокош да прода. *Кокоси* није ђела казати, јер би то било по Српски а она је ђела да говори као Туркиња; а тако му је и *Влаше* рекла као да га не познаје“ (Караџић).

¹⁴ „Јер чоек који је набијен на колац не бојећи се никаква већга зла псује Турцима шта му на уста дође, не би ли га убили“ (Караџић).

¹⁵ У украјинском се јавља фразеологизам *голий як турецкий святий*, а у бугарском *беден като турски светия, като влашки циганини*, са значењем „веома сиромашан“ (в. Мршевић-Радовић 2008б, 215).

¹⁶ Овај фразеологизам постоји и у бугарском језику са истим значењем: „Офука га като влах пита“ (Лозанова, 268).

¹⁷ Глагол „смотати“ припада истом терминолошком кругу глагола којима се означава прављење пите (гужвати, месити, савијати), а ударно значење им је секундарно (в. Мршевић-Радовић 2008а, 348).

5. Кад се за неког каже да се понаша *као влашка млада*, према РСАНУ, то би значило да је он онда 1) стидљив, збуњен (понаша се стидљиво, збуњено); укочен (понаша се укочено) или 2) врло пристојан, уљудан, учтив (понаша се врло пристојно, уљудно, учтиво). Овај фразеологизам настао је скраћивањем фразеологизма *чудити се као влашка млада*, који је забележен само код Матешиха и има исто значење „држати се збуњено, стидљиво, укочено“. Наведени фразеологизам, који експресивно квалификује нечије понашање, држање, став, има адвербијално значење и јавља се још и у облику *као сељачка* и *као банатска млада*. РСАНУ, ни фразеолошки речници Ј. Матешиха, ни Ђ. Оташевића не бележе значење по коме је онај ко се пореди са влашком младом заправо особа која глуми невиност и неисквареност. Ово значење, раширено у народу, има основу у етничком стереотипу, по коме су „Влајне“ жене лаког морала и којима су, по традиционалном влашком обичају, у сеоским заједницама све до средине прошлог века биле дозвољене предбрачне сексуалне слободе (в. Сикимић 2002: 191)¹⁸.

6. Прилог *влашки* значи „на влашки начин, попут Влаха“, тј. на начин који је карактеристичан за Влахе. То значење је илустровано примерима: „Чуваре ханумине је влашки изопијао“ (Игњатовић Ј., РСАНУ) и „Липо пива уз гусле по влашки“ (Матавуљ С., РСАНУ). Јасно је да се у првом примеру „влашки“ односи на хришћане уопште, а у другом на православце. *Чинити на влашку* обележено је као застарели фразеологизам и значи „немати никакве уљудности“ (Стојановић И., РСАНУ), што говори да су у језичкој слици света *власи* људи, без учтивости, културе и пристојности, тј. прости, назадни и примитивни.

7. *Седам Влашића*, *Влашићи* (*Плејаде*) је назив звезданог јата у сазвезђу *Бика*. Овај астроним је нејасне етимологије и изворног облика, а повезивање са етником *Влах* је резултат паретимологије (в. Бјелетић et al., s.v. *Влашићи*), па се чак среће и назив *Шокчићи* (Skok 3, s.v. *Влах*).

8. Фразеологизам носи лексичко значење као целина. Као један од најбитнијих критеријума за издвајање фразеологизама, истиче се да није могуће извршити било какву замену, а да се не промени опште значење израза. Ипак, видимо да већина ових фразеологизама има више обличких варијанти, са неколико речи истог или сличног семантичког поља, или са факултативним деловима: *влашка/циганска/царска година*; *у богата Влаха скупа масла/пишеница*; *нити (ни) у мору мире*, *нити (ни) у влаха вире*, *ни у тикви суда*, *ни у влаху друга*; *боли Влахињу/бабу пета*, *да не чешља вуне*; *смлатити/смлатати као Влах/Панта питу*; *крпи/смаза као Фата питу*; *закупити/заопуцати/заинтачити као Влах ба*; *као влашка/сељачка/банатска млада*. Неке од ових варијанти имају семантички удаљене компоненте (*влах/Панта/Фата*; *нити (ни) у мору мире*, *нити (ни) у влаха вире*; *ни у тикви суда*, *ни у влаху друга*), код неких су компоненте блискозначне речи (*закупити/заопуцати/заинтачити*) или речи које се на неки начин могу довести у семантичку везу (*влашка/циганска година* — лексеме које означавају припаднике нижег, сиромашног социјалног слоја у *богата Влаха скупа масла/пишеница* речи којима се означава храна). Примећујемо да су то

¹⁸ Б. Сикимић наводи да се и у бугарској фолклорној свести влашке жене доживљавају као неверне, уп. пословицу „Жена от Влашко, гемия в морето и давия в Цариград са загубена работа“ (в. Сикимић).

углавном лексичке варијante (нема морфолошких ни творбених). Ови фразеологизми имају и своје регионалне варијante, с обзиром на крај у ком се јављају.

9. Најстарији од фразеологизама из нашег корпуса мотивисани су социјалним, а не етничким ни верским разлозима и настали су у условима у којима човек одређује свој идентитет првенствено полазећи од основне поделе на ратаре и сточаре. Тек касније, током даљег историјског развоја, вероватно са појавом великог броја професија и занимања, етничка припадност потискује социјалну одређеност и постаје основ различитости и диференцијације људи, као и ознака идентитета. Одговарајући менталитет и карактерне особине које су раније биле везане за социјалне типове почињу да се везују за народност. Етничким профилисањем постиже се висок степен општости, конотативности и алузивности.

10. Само један мали део представе о спољашњем свету резултат је непосредног искуства или запажања, остало се састоји од раније усвојених стереотипа. У фразеологизмима се оцртава специфична језичка слика света. Због своје релативно устаљене лексичке структуре и значења, фразеологизми су, уз пословице и изреке, погодни за изражавање народног духа, културе и схватања. Пратећи временске слојеве и порекло ових фразеологизама, можемо репродуковати прилике у којима се живело у различитим срединама. Неки фразеологизми су локални, а неки су шире распрострањени, али су сви одређени посебним друштвеним и историјским околностима. Уочавајући разлику у пореклу, култури, језику, занимању, људи формирају своје ставове и уобличавају своје мишљење о другима, али и о себи. Социјални, расни, политички, национални, верски и културни стереотипи и слика о другима имају важну улогу у изграђивању властитог културног и националног идентитета и митова, с једне стране, и развоја односа према другима, са друге стране. Нажалост, сви стереотипи су негативни, са много предрасуда и настали на површној основи са циљем да се оправда позитивна слика о себи. Анализом наше грађе смо показали смо да се према околини најчешће формира критички, потцењивачки, негативан став, који је општеприхваћен и тешко се мења.

11. У овим фразеологизмима уочавамо одређене стереотипе који се односе на занимање *Влаха*, њихов социјални положај и понашање. Неки од ових стереотипа о *Власима* засновани су на искуству, реалним и објективним чињеницама, а неки на претеривању, на претпоставкама и субјективним чињеницама, које се не могу доказати, а које су стандардно присутне у стереотипима: да су шкрти, непоуздани, нестални, упорни, лењи, сумњивог морала, да припадају нижим, сиромашнијим социјалним слојевима и мање су цењени. Та негативна слика о другима се преноси с генерације на генерацију, а на њено стварање утицале су историјске, друштвене, политичке, верске, националне и друге прилике и у њима је јако изражена поларизација „ми“ и „други“ и друштвена хијерархија у којој су „други“ на нижем ступњу, мање су вредни.

12. Наш језички корпус одражава стереотипе засноване на предрасудама о *Власима* као о „другима“, са обавезним негативним предзнаком. Анализа је показала да је слика о *Власима* у језичком сазнању носилаца српског језика вишеслојна, иако нису сва значења лексеме *Влах* ушла у фразеологизме. Вишеслојност те слике почива на укрштању релевантних параметара, а то су време и место конструисања, конфесионална, социјална и национална припадност. Видимо да су честа поређења са

Влахом као припадником страног народа или одређеног социјалног статуса у истој средини, којем се приписује дата особина (*тије као Влах, као влашка млада, офукати као Влах титу* итд.).

13. Сви поменути фразеологизми припадају народној, разговорној или колоквијалној фразеологији. Они су изразито експресивни и емоционално обојени и најчешће изражавају шалив, ироничан, па чак и презрив и потцењивачки став говорника. Ови фразеологизми имају своје дословно значење које је мотивисано појединачним значењима речи у њиховом саставу или је њихова мотивација неки стварни или измишљени догађај, који је забележен као анегдота. Они имају и фразеолошко значење, које се не заснива на семантици компонената, него настаје асоцијативним путем, полазећи од слике која одговара основном значењу и представља базу за мотивисање фразеолошког значења, за његову метафоризацију (Мршевић 1982, 144). Код већине фразеологизама са лексемом *Влах* основном значење компонената се може лако довести у везу са значењем целог израза, а њихова мотивисаност је потпуно јасна. Осим денотативног значења, које је неутрално, обавештајно, независно од односа говорника према ванјезичкој стварности, ови фразеологизми имају и конотативно значење, којим се остварује емотивна и експресивна језичка функција, јер изражавају различите емоције: преувеличавање, хумор, неповерење, неслагање, иронију.

1. Значај ових фразеологизама огледа се у њиховој вези са културом, традицијом и историјом народа, затим са друштвеним и историјским контекстом, и то тако што одражавају човека, његов живот, обичаје и начин на који перцепира и концепира свет око себе и своје ближње. Посебна вредност анализираних фразеологизама јесте у томе што се у великом броју ових израза чувају стари језички слојеви који су се данас изгубили, а то је перцепција *влага* као сточара, који живе тешким номадским животом, без обзира на верску и националну припадност, као и значење, које је у Вуковим пословицама је најчешће, а то је *Влах* хришћанин у односу на муслимане (*не зна тијан Влах шта је гладан Турчин; не уједини, Боже, Влага, псује као Влах с коца*), док је значење *влах* православац, Србин, у односу на католике и данас актуелно.

Литература и извори

- Карацић, Стеф., Вук. *Српске народне пословице* Сабрана дела Вука Карацића, књига девета. Београд: Просвета, 1965.
- Дроснева, Елка. „Българинът и „другите“ в българските поговорки“. *Представа за «другия» на Балканите*, Софија (1995), 288–302.
- Лозанова, „Категорията «чужд – свой» ва народната култура“. *Представа за «другия» на Балканите*, Софија (1995), 268–272.
- Ћирковић, Сима, Бајаловић-Хаџи-Пешић, Марија, Михаљчић, Раде. *Лексикон српског средњег века*. Београд: Knowledge, 1999.
- Матешић, Јосип. *Фразеолошки рјечник хрватскога или српског језика*. Загреб: Школска књига, 1982.
- Мршевић, Драгана. „О критеријумима који одређују место обраде фразеологизама у речнику“. *Лексикологија и лексикографија*, Београд – Нови Сад (1982), 141–148.

- Мршевић-Радовић, Драгана. „О утицају жаргонске лексике на стандардну фразеологију“. *Зборник Института за српски језик САНУ I*. Београд (2008а), 343–350.
- Мршевић-Радовић, Драгана. *Фразеологија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 2008б.
- Бјелетић, Марта et. al. *Огледна свеска*, Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1998.
- Оташевић, Ђорђе. *Мали српски фразеолошки речник*. Београд: Алма, 2007.
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Београд: Институт за српски језик језик, Српска академија наука и уметности, 1958.
- Речник српскохрватског књижевног језика*, IV–VI. Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.
- Сикимић, Биљана. „Етнички стереотипи о Власима у Србији“. *Култури и етнички идентитет у процесу глобализације и регионализације Балкана*, Ниш (2002), 187–203.
- Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ii srpskoga jezika*, knjiga treća. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973.
- Станојчић, Живојин, Поповић, Љубомир. *Граматика српског језика*. Београд. Завод за уџбенике и наставна средства, 1995.
- Marković, Predrag. „'Civilizacija' protiv 'varvarstva': prilog teoriji zajedničkog porekla etničkih stereotipa“, *Etnički stereotipi, Nova srpska politička misao*, Београд (2002), 5–31.

Idioms Containing the Lexeme *Vlach*

Summary: The lexeme *Vlach*, depending on the time when it was used, and the territory where it was used, has changed and enriched its semantic structure and has been filled with a certain connotation. By analyzing idioms (expressions) we have concluded that different opinions about the Vlachs are based on social, ethnic and religious stereotypes, which have been influenced by various social and historical circumstances.